

GAZİPAŞA FOLKLORU / GEÇİŞ DÖNEMİ ÂDETLERİ

Yavuz UYSAL*

Özet

Türk halk edebiyatı ürünleri, kültürümüzü ve geçmişimizi katıksız ortaya koyan ürünlerdir. Bu makalede Antalya'nın Gazipaşa ilçesinden derlenmiş olan doğum, evlenme ve ölüm ile ilgili geçiş dönemi âdetleri çeşitli alt başlıklara ayrılarak açıklanmıştır. Genel olarak, ülkemizde hâlen canlı bir şekilde yaşamakta olan bu gelenek ve göreneklerin, Gazipaşa ilçesindeki farklı uygulamaları ortaya konulmuş ve bu uygulamaların, Türk kültür dünyasına kazandırması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gazipaşa, doğum-evlenme-ölüm, âdet

FOLKLORE IN GAZIPASA / CUSTOMS OF TRANSITION PERIOD

Abstract

The products of Turkish folk literature are the ones depicting our past and culture. Throughout this paper, some customs of transition period relating to birth, marriage and death, compiled from the town Gazipasa in Antalya, have been discussed under various sub-titles. The distinctive applications of these traditions and customs keeping its presence vigorously in Gazipasa have been revealed in this paper. By this study, these practices will be included into Turkish world of culture.

Key Words: Gazipasa, birth-marriage-death, customs

A. DOĞUM

1. Doğum İle İlgili Adet, Gelenek, Görenek ve İnanışlar

Düğünler toplumda herkesin birbiriyle kaynaşmasını, aileler arasında akrabalık bağlarının kurulmasını ve en önemlisi de yeni bir yuva kurulmasını sağlayan kutsal toplantılardır. Düğün yapıldıktan sonra ailelerin, gelin ve damattan istekleri, bu kurulan yeni yuvayı şenlendirecek ve nesillerini devam ettirecek bir bebeğin dünyaya getirilmesidir.

Gelinin hamile olduğu anlaşıldıktan sonra artık çocuk için bazı hazırlıklara başlanır. Bu hazırlık devam ettirilirken çocuğun cinsiyeti ilk etapta önemli değildir. Eskiden tahminlere göre hazırlık yapılırken; günümüzde teknolojinin gelişmesiyle atık anne karnında çocuğun cinsiyeti belirlenmekte ve hazırlıklar da buna göre belirlenmektedir. Çocuğun doğduktan sonra giyeceği kıyafetleri, yatağı, kundağı vb. hepsi önceden hazırlanır. Bu hazırlığa çocuğun kendi annesinden daha fazla nineleri öncülük ederler.

* Okt., Adıyaman Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, yavuz080@hotmail.com

Dede Korkut Hikâyeleri'nin, Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu'nda, Dirse Han'ın hatunu çocuklarının olması için Dirse Han'a tavsiyede bulunur: " Hey Dirse Han bana hışmetme! İncinip acı sözler söyleme! Yerinden doğrul kalk, ala çadırını yeryüzüne diktir. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdır. İç-Oğuzun, Dış-Oğuzun beylerini üzerine yığınak et. Aç görsen doyur, yalıncağ görsen donat. Borçluyu borcundan kurtar. Tepe gibi et yağ, göl gibi kırmız sağdır. Ulu toy eyle, hacet dile! Ola ki bir ağzı dualının berakatiyle Tanrı bize bir erdemli çocuk verir." der.¹

Çocuk cinsiyeti tahmininde birçok yöntemle başvurulur: Hamile kadın bir eve misafir olarak davet edilir. Ev sahibi, hamile kadın eve gelmeden yan yana iki minder atar ve bu minderlerden birinin altına makas koyar. Eğer hamile kadın makas olan mindere oturacak olursa kızı olacağına, altı boş olan mindere oturursa oğlu olacağına inanılır. Hamile kadının kalçası genişlemişse kızı olacağına, karnı sivrilmişse oğlu olacağına, hamile kadının yüzünde lekelenmeler çok belirgin olursa kız, lekelenme çok az veya hiç olmazsa erkek olacağına, aşerme kısa sürmüşse oğlu, uzun sürmüşse kızı olacağına, kadının canı ekşi istiyorsa kızı, tatlı istiyorsa oğlu olacağına inanılır. Yakutlar, Tanrıdan çocuk, bilhassa erkek çocuk isterlerken Ak Şaman'a (ayı oyuna) başvururlar. Ak Şaman, Ayısı Hatun'a yahut ak at sürüleri sahibi olan Tanrıya (magan sılhlah) dualar eder. Bu törende kanlı kurban sunulmaz. Bu tanrılara ıdık olarak bir hayvan bağışlanır. Bu hayvana kimse binmez.²

Aş erme deyimi bölgemizde sıklıkla kullanılan deyimlerden birisidir. Hamile bir kadın, yeri ve zamanı olmadan, herhangi bir şeyi yemek veya tadına bakmak isteyebilir. Bu durum, bölge erkekleri tarafından da gayet normal olarak karşılanan bir durumdur. Hemen kadının canı ne yemek istiyorsa, bir an önce getirilir. Ayrıca aş erme, hamileliğin de en önemli belirtilerinden birisi sayılır.

Aş erme, "yiyecek şeyden tiksime" demektir. Beğenmemek kötülemek anlamlarındaki aş yemek giderek halk arasında anlam değiştirerek, hamile kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması anlamına gelmiştir. Bu dönemde kadının istediği her şey verilmeye gayret edilir. Kimi zaman bu istekler çok münasebetsiz de olsa, yerine getirilmediğinde annede veya çocukta zararlı etkilerin meydana geleceğine inanılır.³

Çocuk anne karnında iken, anneye büyükler tarafından çeşitli önerilerde bulunulur. Bu önerilerin ilerde çocuğun bütün kişiliğine, hareketlerine, davranışlarına etki edeceğine inanılır. Anneye hamilelik döneminde, ağır yük kaldırmaması, fazla iş yapmaması gerektiği söylenir. Karaciğer, karadut, dalak, çilek yememesi gerektiği, yediği takdirde çocuğun vücudunda lekelerin oluşacağına inanılır. Büyükler, anneye ayva yerse bebeğin güzel olacağını, özürlü insanlara, delilere, pasaklı olan çirkin insanlara bakarsa çocuğun da o insanlara benzeyeceğini söylerler. Bunun yerine bakımlı ve düzgün giyinen yakışıklı insanlara bakması gerektiğini tavsiye ederler. Bütün bu inançlardan ötürü, "Güzele bak çocuğun güzel olsun" deyimi bölgede sıkça kullanılmaktadır. Annenin helal yoldan kazanılmış nimetlerden yiyip içmesi tavsiye edilir. Haram yoldan kazanılmış nimetlerle beslenen çocuğun ilerde hırsız, uğursuz olacağına; helal kazançla beslenen çocuğun hayırlı, salih bir evlat olacağı sıkı sıkı tembih edilir.

¹ GÖKYAY, Orhan Şaik, *Dede Korkut Hikâyeleri*, İstanbul 1976

² İNAN, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara 2000

³ BORATAV, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul 1994

Çocuk dünyaya geldikten sonra bir hafta içinde, yakın komşular ve akrabalar çağrılarak bebek tuzlaması yapılır. Buradaki amaç, çocuğun ilerleyen yaşlarda çeşitli cilt hastalıklarına yakalanmasını önlemek ve vücut kokusunun oluşmamasını sağlamaktır. Çocuğun tuzlanmasını ailenin büyükleri yapar. Çocuk ilk önce yıkanır ve kurulanmadan, bir bezin üzerine yatırılarak bütün vücuduna tuz serpilir. Bu esnada çocuğun ağzına şeker veya bal sürülür. Çocuk aynı bezin içine sarılarak, bir saat kadar bekletilir ve daha sonra yıkanarak giydirilir. Çocuğun bir hafta, on gün içerisinde göbeği düşer. Düşen bu parça nereye konulursa, çocuğun ileriki yaşamında onunla ilgili işlerle meşgul olacağına inanılır. Örneğin, ileride okumuş tahsil görmüş bir insan olması isteniyorsa; çocuğun göbeği okul bahçesine gömülür. Çocuğun ileride dindar bir kişi olması isteniyorsa göbeği cami duvarına konur.

Bebeğin doğduğunu duyup ziyarete gelenlere, ailenin maddi durumuna göre çeşitli ikramlarda bulunulur. Ailenin maddi durumu iyi ise kurban kesilir ve yemek verilir. Eğer maddi durumu kötü olan bir aile ise, lokum, bisküvi, şeker dağıtılır. Yapılan bütün bu ikramlara göbedelik geleneği denir.

Çocuğa doğar doğmaz anne memesi verilmez, en az üç vakit ezanın geçmesi beklenir. Bu aşamada çocuğa genel olarak şekerli su verilir. Doğum yapan annenin karnı ince uzun bir bezle sarılır ve sıkıca bağlanır. Tereyağı ve bal karıştırılarak kavrulur ve anneye yedirilir. Buradaki amaç hasta olan annenin kısa sürede ayağa kalkmasını sağlamaktır. Ayrıca annenin sütünün çoğalması için komposto ve şekerli gıdalar verilir ve ılık su içmesi önerilir. Bunun yanında bebeğe gaz sancısı olmaması için anneye, baklagillerden (nohut, kuru fasulye, mercimek) yapılan yemekleri yememesi söylenir.

Çocuk dünyaya geldikten sonra dikkat edilmesi gereken en önemli özelliklerden birisi de temizliktir. Bu dönemde, halk arasında albasması diye bilinen lohusa hastalıklarına karşı tedbir olarak, hem anneye hem bebeğe kırmızı yazma örtülür. Anneye, zorunlu olmadığı takdirde kırk gün evden dışarı çıkmaması tembih edilir. Bu dönemde çocuğun sarılık hastalığına yakalanmasını önlemek için ayrıca sarı yazma da çocuğun üzerine örtülür.

Çocuk dünyaya geldikten sonra komşular ve aile büyükleri ziyarete gelirler. Gelenler maddi durumlarına göre çeşitli hediyelerle gelirler. Aynı zamanda çocuğun ailesine çeşitli dua ve dileklerde bulunurlar. “ Hayırlı olsun, Allah analı babalı büyütsün, Geçmiş olsun vb.”

Çocuk artık dünyaya gelmiştir ve bu aşamadan sonra önemli olan çocuğu rahat ettirmektir. İlk olarak çocuğa beşik hazırlanır. Beşik, ağaç işçiliğinden yararlanılarak tamamen çocuğun ihtiyaçlarına göre düzenlenir. İki kenarı yüksek ve ortasında sallamak için uzunca bir sapı vardır. Beşiğin taban kısmı deliktir ve su kabağından çömlük adı verilen bir kap bu kısma yerleştirilir. Aynı zamanda, beşiğin içine konulacak olan döşek de özenle hazırlanır. Defne yaprakları bir araya toparlanarak bir bezin içine yerleştirilir ve beşiğin içine serilir. Defneyaprağı olmasındaki amaç, kokusunun güzel olması ve çocuğu çeşitli böcek ve zararlı hayvanlardan korumaktır. Çocuk, beşiğe yatırıldıktan sonra aşağıya düşmemesi için, kuşak şeklinde iki ipe beşiğe bağlanır. Bu ipe bağirtlak adı verilir.

Zaman hızla ilerlemiş ve artık çocuk kırk günlük olmuştur. Bölgemizde de “ Bebek kırkına geldi.” deyimi sıkça kullanılır. İşte bu kırkıncı günde bebek, diğer günlerden daha farklı bir şekilde banyo yaptırılır. Kırk tane küçük taş parçası bebeğin yıkanacağı suyun içine atılır. Bu su ile önce bebek, daha sonra bebeğin

çamaşırları ve en son da anne yıkanır. Çocuk kırkına gelinceye kadar tırnaklarının kesilmesi uygun görülmez. Çünkü tırnaklarının kesilmesi ile kısmetinin de kesileceğine ve kırkıdan önce tırnakları kesilen çocuğun ilerde hırsız olacağına inanılır. Kırkına kadar da kesilmeyen bu tırnakların bebeğin yüzünü çizmemesi için bebeğin eline küçük keseciklerden eldiven dikilir.

Bebeğin ilk dişinin çıkmasıyla birlikte dişleme adı verilen yemek pişirilir. Bakla, nohut, buğday, mısır karıştırılarak büyükçe bir kazanda pişirilir ve komşulara dağıtılır. Komşular da dişlemenin götürüldüğü kaba çeşitli hediyeler koyarak bebeği ziyarete gelirler ve bebeğin dişlerinin sağlıklı olması için dua ederler. Bu geleneğe bölgemizde dişleme veya dirice pişirme geleneği denir. Bazı bölgelerde de gölleme pişirme adı verilir.

Bebeğin dişleri çıktıktan sonra sıra konuşmaya gelmiştir. Bebek kelimeleri yavaş yavaş çıkarmaya başlar. Bu dönemde aile büyükleri de çocuğun ağzından çıkacak seslere dikkat ederler. Bebek ilk önce hangisinin ismini söylemişse, o kişi tarafından bebeğe hediye alınır. Örneğin ilk olarak baba diyen bir bebeğe, babasının hediye alması adettir.

Bebek emekleme döneminde aileyi tamamen kendine bağlar. Yalnız bırakıldığı anda artık her yere ulaşabildiğini kanıtlar. Bir yaşına gelince yavaş yavaş bir yerlere tutunarak ayağa kalkar ve yürümeye başlar. Ancak bu dönemi sorunlu geçiren ve yürümeye geç başlayan çocuklar için köstek kesme geleneği vardır. (N.U)

2. Köstek Kesme:

Köstek: Kırklarda otlatılmaya bırakılan hayvanların, fazla uzaklara gitmemesi ve hareketli olmamaları için sağ ön ve sağ arka veya sol ön ve sol arka ayakları birbirine iple bağlanır. Buna köstek kesme denir.

Çocuklar yürümeye yeni başladıkları sırada sık sık düşerler. Aynı zamanda yukarıda belirttiğimiz gibi yürümeye geç başlayan veya yürüme zamanı geldiği halde yürüyemeyen çocuklar da vardır. Aileler ise çocukların daha hareketli ve daha düzgün yürümelerini isterler. Böyle durumlarda çocuklara da köstek kesme geleneği uygulanır. Çocuğun bulunduğu bölgedeki (mahalle, köy, sokak vb.) en hareketli, pratik gençler çağrılır. Çocuğun ayakları bir iple bağlanır ve köstek kesecekler, yüz, yüz elli metre ilerden yarışarak çocuğun yanına gelirler. Birinci gelen kişi makasla ipi keser. Çocuğun ayağındaki ipler birkaç gün çözülmez. Kösteği kesen kişi de hediyesini aile büyüğünden alır. Bu olaya köstek kesme geleneği denir. Kösteği kesilen çocuğun düşmeden, düzgün bir şekilde yürüyeceğine inanılır. (N.U)

3. Sünnet:

Bölgemizde çocuklar genel olarak 4 ile 10 yaşları arasında sünnet ettirilir. Zamanında sünnet ettirilmeyen çocuklar, arkadaşları tarafından "Kabuklu" diye alaya alınır. Bu nedenle çocukların zamanında sünnet ettirilmesi, ruh sağlıkları açısından da oldukça önemlidir.

Müslüman ülkelerde erkek çocukların sünnet edilmelerinin gerekçesi, Hz. Muhammed'in sünnetli doğmuş olduğuna inanılmasıdır. Peygambere uymak, onun sünnetini devam ettirmek anlamında erkek çocuklar

sünnet edilir. Çocuğu sünnet ettirmekle, Hz. Muhammed'in bedensel bir özelliği, bu dinden olanlara doğuşlarından sonra kazandırmak istenmiştir.⁴

Çocukları sünnet olma yaşına gelen aileler, yemekli sünnet düğünü yaparlar. Düğünden sonra da çocuk at üstünde gezdirilir. Sünnet edilen çocuğun özel bir elbisesi yoktur. Ancak son zamanlarda özel sünnet elbiseleri diktirilmektedir.

Yakın zamana kadar çocuklar, göçebe hayatı yaşayan aptallara sünnet ettirilmekteydi. Aptal bıçakla sünnet ettikten sonra, yaranın üzerine tuz basmakla yetindiği için, çocuklar büyük acı çekmekteydi. Ancak son zamanlarda sağlık hizmetlerinin yaygınlaşması nedeniyle çocuklar, sağlık memurlarına sünnet ettirilmektedir. Modern yöntemlerle sünnet ettirilen çocuklar, daha az acı çekmekte ve bir hafta gibi kısa bir sürede iyileşmektedirler.

Çocuklar, sünnet sırasında elden geldiğince oyalanmaya çalışılır. Bunu sağlamak için de çocuğun en çok sevdiği konulardan bahsedilir. Sünnet olan çocuğa, aşğıdaki mani ezberletilir ve sünnet olduktan sonra çocuk, bu maniyi söyler.

Sünnet sünnet dediniz,
Başım etin yediniz,
İşte sünnet oldum ben,
Bayram edin hepiniz.

Bütün bu yapılanlardan sonra artık sünnet düğünü sona erer. (M.U)

4. Asker Uğurlama:

Askerlik, milletimizin tarihten bu yana sergilemiş olduğu en üstün sanatsal meziyetidir.20 yaşına gelmiş her genç, askerliği bir görev olarak benimsemiş ve canı pahasına vatanını savunmayı bütün değerlerin üstünde görmüştür.

Bölgemizde askerlik her yerde olduğu gibi kutsal bir görev sayılmaktadır. Askere uğurlanacak olan gençler, adeta bir şölen havasında, "En büyük asker bizim asker" nidalarıyla uğurlanır. Asker olacak olan genç, bir hafta önceden bütün akrabalarını ziyaret eder ve helallik alır. Aile büyükleri arkasından dualar ederler ve yastık altında biriktirdikleri paralardan asker adayına harçlık verirler. Asker çıkacak olan evlerde yemekler verilir ve dualar edilir.

Gençler askere uğurlandıktan sonra geride kalanları bir merak almıştır. Acaba rahatı iyimi? Sağ salim teslim olabildi mi? Vb. sorular sıkça sorulan sorulardır. Bu aşamadan sonra askerden gelecek olan bir mektup bütün bu soruların cevaplarını içinde bulundurur. Ancak günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte artık haberleşme sistemleri de gelişmiş ve mektupların yerini telefonlar almıştır. Eskiden askerden gelecek olan bir mektup dört gözle beklenirken artık bir telefon yeterli duruma gelmiş ve asker mektupları da önemini yitirmiştir. Asker mektuplarında, evdeki aile bireylerinden tutun da ahırdaki inekler bile sorulurdu. Bu

⁴ ÖRNEK, Sedat Veyis, *Türk Halk Bilimi*, Ankara 1995

haberleşme asker dönüncüye kadar sabit aralıklarla devam eder ve asker, evde olan biten her şeyden sanki ordaymışçasına haberdar edilirdi.

Askerlik görevini tamamlayan gençler geri döndükten sonra aile içinde büyük bir heyecan oluşur ve ilk bir hafta asker, hiçbir işle meşgul olmaz. Bütün arkadaşlarını ve aile büyüklerini ziyaret eder ve şükür dualarını kabul eder. Askerliğini tamamlayan genç, artık kendini hayata adar ve kısa sürede bir iş ve eş sahibi olmak için çalışır. (M.U)

B. EVLENME

Evlilik, toplumun en küçük yapı taşı olan ailenin oluşması için atılan ilk adımdır. Bu adımın sağlam temeller üzerine atılması, ileride hem toplumun hem de bu kurulan yeni ailenin huzur ve mutluluğu için oldukça önemlidir. Ailenin temelleri ne kadar sağlam atılırsa, toplumunun yapısı o kadar sağlam olur. Hiç şüphe yok ki, bu da evliliğin ne kadar sağlam temellerle atılmış olduğuna bağlıdır.⁵

Bölgemizde evlilikler eskiden genel olarak hep görücü usulü ile olmaktadır. Ancak günümüzde teknolojinin gelişmesi, düşüncelerin ve toplum yapısının değişmesi neticesinde karşılıklı anlaşma ve tanışmanın ardından evlilik gelmektedir.

Tarih boyunca Türk toplum yapısında ev, ocak sahibi olmak, evlilik müessesesinin kurulmasıyla mümkün olmuş, evlilikle birlikte çocuk sahibi olmak, sosyal varlığımızın ve bütünlüğümüzün günümüze kadar devamını sağlamıştır. Türkçede izdivaç için kullanılan, evlenme veya evlendirme tabirleri, evlenen erkek veya kızın baba ocağından ayrılarak ayrı bir ev (aile) meydana getirdiğinin ifadesidir.⁶

Yöremizde evlendirmeye, baş göz etmek, ev bark kurmak, ocak sahibi olmak, başını bağlamak, gibi isimler verilmektedir.

1. Kız İsteme “ Mendil Dügümleme ” Âdeti:

Gelinlik çağına gelen genç kızlara, çevreden birçok kişi görücüye gelir. Bunlara dünürücü de denir. Kıza gelen dünürçülere, kız babası tarafından beğenilip uygun görülürse düşünüleceği söylenir ve zaman istenir. Kız babası, kızına doğrudan doğruya kiminle evlenmek istediğini soramadığı için bir kadın tarafından, kıza kaç tane talibi varsa o kadar ayrı renkte mendil getirilir ve mendillerin kimlere ait olduğu kıza söylenir. Kızın kime gönlü var ise o kişiye ait mendili düğümler ve kiminle evlenmek istediğini belirtir. (N.U)

2. Söz Kesme, Nişan, Nikâh:

Oğlan babası oğlunu çağırır. Oğlan diz çöker ve oturur. Oğlan babası, “ Oğlum, filan adamın kızını sana isteyeceğim, seni vereceğim, olursa olacak olmazsa olmayacak. Git kıızı uzaktan gözet.” Der. Oğlan, kıızı beğenirse, arkadaşları ile babasına haber gönderir. Oğlan babası, iyi konuşan, ağzı laf yapan komşusunun birini çağırarak akşam dünüre giderler. Kız evinin kapısını çalarlar ve sohbet başlar. Vakit biraz ilerledikten sonra, kız

⁵ GÖNEN, Sinan, “Dede Korkut Hikâyeleri’nden Günümüze Yansıyan Evlilik Adetleri”, *Saim Sakaoğlu’na Armağan*, Konya 2006

⁶ KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 1993

babası ziyaretin sebebini sorar. Oğlan tarafı, çekingen davranır ve desek mi demesek mi diye düşünürler. Daha sonra oğlan babası sözlerine başlar. “ Allah’ın emri üzeri, Peygamberin kavli üzeri oğlumuz falancaya (Mehmet’e) sizden hısımlık diliyorum.” der. Kız babası da basını eğerek hayırlısı olsun der ve hemen cevap vermez; düşünülmesi için zaman ister. Oğlan babası, bir ay içerisinde de tekrar kız evine aynı arkadaşıyla ziyarete gelir. “ Geçen günkü sözümüz ne oldu? Diye sorar.” Kız babası yine başını eğerek ve cevap vermek istemez. Oğlan babası yine cevap alamadan geri döner. Çünkü kız evi naz evidir. Oğlan babası üçüncü defa aynı arkadaşıyla kız evine ziyarete gelir. Oğlan babası maddi durumuna göre hediye alır ve kız babasına verir. Oğlan babası bu kez, “ Biz geldik gitmeyiz, kuzu kurban kabul etmeyiz, bu kızı Allah yazdıysa alacağız.” Der. Bundan sonra getirilen hediye kız evi tarafından kabul edilirse, kız evi, oğlanı görmeceye (Kız ile oğlanın birbirisini görmesi) çağırır. Kız ile oğlan görüştüktan sonra, kız babası durumu doğrudan kızına sormadığından, yakın akrabasından birine sordurur. Yakın akrabası kıza, “ Sen demesini bilemedinse, anam-babam bilir de.” der. Kız da anam-babam bilir derse gönü var demektir. Soran kişi, kızın cevabını babasına götürür. Babası da aldığı cevabı uygun görürse kızını verir, uygun görmezse vermez. Verirse söz kesilir.

Söz kesildikten sonra oğlan tarafı nişan ister. Belirli bir gün belirlenir ve o günde nişan yüzükleri takılır. Bu nişan merasimi ailelerin maddi durumuna göre kalabalık ve yemekli olabileceği gibi, aile arasında küçük bir toplantı şeklinde de olabilir. Nişanlılık süresi bir yıl, en az altı-sekiz aydır. Bu süre içinde taraflar birbirlerine gidip gelirler ve bu vesile ile birbirlerini daha iyi tanıma fırsatı bulurlar. Bu süre içerisindeki olumsuzluklar nişan bozmaya kadar ilerleyebilir. O yüzden nişanlılık süresinin uzatılması uygun görülmez. Kız tarafının nişan bozmasına “bohça gönderme” denir. Oğlan tarafının nişan bozmasına da “yüzük atma” denilir. Bölgemizde nişan bozma pek hoş karşılanmaz. Basit nedenlerden dolayı bu işlemi yapanlara iyi gözle bakılmaz. (N.U)

3. Okuntu Dağıtma:

Nişanlılık sürecinin ardından düğün günü belirlenir. Tarih belli olduktan sonra davetiyeler hazırlanır ve komşular, akrabalar düğüne davet edilir. Hem kız evinden hem de erkek evinden gönderilen davetiyelere okuntu adı verilir. Okuntu, eskiden bardak, kibrit, çorap gibi eşyalarla da yapılmaktaydı ancak günümüzde okuntular genel olarak zarf içinde özel olarak hazırlanan davet mektuplarından oluşmaktadır.

4. Kesene:

Düğünden bir hafta önceki Perşembe gün, kız evine gidilir. Bu ziyarette, kıza takılacak olan takılar, elbiseler, düğünde kullanılacak yiyecek malzemeler götürülür. Bu olaya keseneye gitme denir. Keseneye gidildikten sonra dönüşte kızın çeyizi getirilir ve gelin evi serilerek hazırlanır. (O.A)

5. Kına Gecesi ve Gelin Oğşama:

Kına gecesi düğünden bir gün önce düzenlenen gecedir. Gelinin bütün tanıdıkları bu geceye davet edilir. Gelini arkadaşları düzerler. (Giydirip süslerler.) süslenen gelin, odaya gelince alkışlanır ve oturmadan oynatılır. Daha sonra gelin oturtulur. Artık sahne köyün genç kızlarına kalmıştır. Genç kızlar uzun süre

söyleşirler, birbirlerini överler ve türkü çağırırlar. Oyun faslı bittikten sonra sıra artık kına yakmaya gelmiştir.

Kına yakmadan önce kız anasından şöyle izin istenir:

Kız Mısır'dan kınan geldi mi?

Kız annesi duydu mu?

Çağırın gelsin öz annesine,

İzin versin kınasına.

Geline kına yakmadan önce abdest aldırılır. Büyük bir leğen içerisinde kına, genç kızlar tarafından yoğrulur. Yoğrulan kınanın üzerine mum yakılır. Kına, ilk olarak annesi tarafından geline yakılır. Daha sonra genç kızlar, kına türküsünün eşliğinde birbirlerine kına yakarlar.

Gelin söyler:

Ak elime mor kınalar yakarlar,
Baba evinden el evine atarlar,
Çok ağlama kız, kalbini yıkarlar,
Var git kızım güle güle,
Gözyaşını sile sile.

Sabah erken kalkarım,
Elim kına yakarım,
Anne, baba ve kardeşlerim,
Sizi artık çok özlerim.

Kız anası söyler:

Var git kızım güle güle,
Gözyaşını sile sile.

Artık genç kızlar gelini oğşamaya, yani ağlatmaya başlarlar. (Genellikle gelin oğşayan kişiler belirlidir.)

Çok muydu, çok muydu?
Böyle kızın çok muydu?
Kör olası amcaları,
Hiç oğlunuz yok muydu?

Kız anası, kız anası,
Elinde mumlar yanası,
Tarlaya bostan ekerler,
Dibine gübre dökerler,

Al duvak giyen gelinler,
Gözüne sürme çekerler.

Kız anası, kız anası,
Hep ağlıyor öz anası,
Tarlaya ekerler darı,
Ondan ederler karı,
Anne görür de ağlarsın,
Süpürdüğüm odaları.

Kız anası, kız anası,
Hani bunun öz anası,
Altın tasta kınan ezerler,
Gümüş tarakla zülfün çözerler,
Var git kızım sağlığıla,
Sil gözünü yağlığıla.
Ardıcın dalları dışına dışına,
Kızım emeğin hep boşuna,
İşamlarda sakız biter,
Belenlerde gümbük öter,
Ötme garip gümbük ötme,
Benim derdim bana yeter,
Var git kızım sağlığıla,
Sil gözünü yağlığıla.

Gökte yıldız beş yüz elli,
Elin kına yüzün telli,
Gelin olduğun neden belli,
Var git kızım sağlığıla,
Sil gözünü yağlığıla.

Gökte yıldız sayılır mı?
Çiğ yumurta soyulur mu?
Dünyalara doyulsa,
Gelin sana doyulur mu?

Cici babıcım cici,
Bastığın çimen içi,
Bir gelin gönderdim ki,
Kavrulmuş badem içi.
Dereler çağlar olur,
Gözlerin ağlar olur,
Kızım gidince el evine,
Derdi bana dağlar olur.

Derelerde piladan,
Yaprağını yaradan,
Gelin seni böyle yapan,
Kurtulmasın yaradan.

Pencereden ay doğdu,
Ben sandım sabah oldu,
Sana derim a gelin,
Koynumdaki kayboldu.

Asbab yüğüdüğü taşlar,
Yüğüp serdiği ağaçlar,
Biriğin gelin kız taydaşlar,
Oluyor da kız gelin oluyor.

Doru taya bindirdiler,
Evden öte gönderdiler,
Var git kızım selametçe,
Allah'a emanetçe,
Ardıcın dalları dışına dışına,
Gitti kızım emeklerim boşuna.

Atladı gitti eşiği,
Sofrada kaldı kaşığı,
Var git kızım sağlığıla,
Sil gözünü yağlığıla.

Düşme kızım dilden dile,
Unutmazsın bizi yine.

Gelin bu mısralar söylendikten sonra kaldırılır ve oynatılır. Gelinle birlikte diğer arkadaşları da oyuna kaldırılır ve beraber oynatılır. Kına gecesi bu şekilde son bulur. (M.U)

6. Bayrak Dikme:

Türk kültüründe bayrak dikmenin ayrı bir yeri vardır. Bayrağın dilmesiyle birlikte düğün de başlamış olur. Uzun bir sırığa bağlanan bayrak evin önünde uygun bir yere dikilir. Bayrak dikilirken şöyle bir uygulama yapılır: Bayrak bir hocanın duaları eşliğinde yerden yavaş yavaş kaldırılır. Duaların bitmesi ve mahallelilerin âmin demesiyle birlikte bayrak kaldırma bitirilir. Bu aşamadan sonra davul-zurna çalmaya başlar ve mahallenin gençleri bayrağı alarak evin en yüksek yerine dikerler.

7. Düğün:

Cumartesi gün düğün başlar. Düğün telaşına bütün akrabalar ortak olur. Yemeklerin hazırlanması, misafirlerin ağırlanması, ikramlar hiçbir şekilde aksatılmadan işbirliği içinde devam ettirilir. Pazar gün düğün devam eder. Akşamdan düğün evini ziyarete gelemeyenler Pazar gün bu toplantıya katılırlar. Pazar gün öğleden sonra gelin almaya gidilir. Konvoylar düzenlenir. Gelin, evinden dualarla alındıktan sonra erkek evine getirilir. Gelin getirilirken gelin arabasının önüne kütük düşülür ve eve girmesi engellenir. Kütük düşmekteki amaç oğlan babasından para talep etmektir. Oğlan babası da daha önceden hazırlanmış olan; içlerinde para olan zarfları kütük düşen kişilere dağıtır. Böylece yol açılır ve gelin eve getirilir.

8. İndirtmelik Geleneği:

Damat ile gelin evin önüne geldikten sonra herkes arabalarından iner; ancak gelin ile damat arabadan inmez. Gelinin yakın akrabalarından biri gelinin çantasını alır ve kayınpederini çağırır. Kayınpederi gönlünden ne koparsa onu verir. Bu, para olabileceği gibi, tarla, ev, altın gibi mallar da olabilir. Daha sonra kayınpederi çağırılır. O da gönlünden ne koparsa onu verir. Böylece damadın tüm akrabalarından para ve altın toplanır. Gelin arabadan yine indirilmez. Ancak indirtmelik (Arabadan inmek için alınan para veya mal.) verildikten sonra indirilir. İndirtmelik kayınpeder tarafından verilir. Kayınpeder vermek istemez, “ Tosun gibi bir oğlan verdim, daha ne vereyim der.” Ama yine de bir şeyler vermek zorundadır.

Kaynana, gelin gelmeden önce, kapıya yağ sürer, iplik bağlar ve helkeye su doldurarak, kapının önüne koyar. Gelin eve gelince parmağını yağa batırır, ipi kırar ve kapıdaki helkeye tekme atarak suyu döker. Su döküldüğü anda gelinin başına, içine bozuk para karıştırılmış kâğıtlı şeker dökülür. Böylece gelin eve girer. Şenlik biraz daha devam ettikten sonra düğün biter ve damatla gelin gerdeğe girer. (R.Y)

9. Gerdek Gecesi:

Düğün bittikten sonra aile büyükleri ve damat dua ederler. Duadan sonra damat gelinin yanına gönderilir. Damat odaya girerken arkadaşları tarafından sırtı yumruklanır. Gerdek gecesi, gelin ile damadın karı-koca olduğu gecedir. Damat gelinin duvağını açtıktan sonra yüz görümlüğü olarak bir hediye verir. Bu genel olarak bir takı olur.

Gerdek gecesinin sabahı, gelin ile damat erken kalkarlar ve geceyi geçirdikleri çarşafı, odanın görünen bir yerine koyarak anne ve babanın elini öperler. Onlar da kolye, bilezik gibi takılar takarlar. Bu olaya gelin sabahı denir. Günümüzde bu gelenek yavaş yavaş terk edilmeye başlamıştır. İkinci gün ise aile büyükleri ziyaret edilir. (M.U)

10. El Öpme Geleneği:

Gelin ve damadın düğünden sonra aile büyüklerini ziyaret ederek ellerini öpmesi geleneğidir. Gelin ile damat akrabalar tarafından sıra ile yemeğe davet edilir. Buradaki amaç, aileye daha yeni katılmış olan gelini daha iyi tanımak ve aileye alışmasını sağlamaktır.

C. ÖLÜM

Türkler arasında da ölüm olayı, doğum ve onu takip eden evlilik gibi en önemli geçiş aşamalarından biri olarak kabul edilmiştir. Bu geçiş dönemlerinden sonuncusu olan ölüm, bir son gibi görünse de gerek eski Türk dinlerinde gerekse Türklerin mensubu buldukları İslâm dininde bir yok oluş olarak algılanmamış; ölümle her şeyin bitmediğine sadece bu dünyadan öbür dünyaya geçildiğine inanılmıştır.⁷

1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler:

Bölgemizde ölümle ilgili birçok inanış vardır.

Bir evin başına (damına) baykuş gelip öttüğü zaman, o gece evden mutlaka bir kişinin öleceğine inanılır. Bu durumu önlemek ve baykuşun evden uzaklaşması için, sarımsak dövülür kapıdan dışarı atılarak “ Yönün öte, şerrin öte” denilir.

Köpeklerin ezan okunurken uluması bir cenaze olacağına işaret eder ve uğursuzluk sayılır.

Bir kişinin olduğundan daha değişik şekilde, etrafına karşı iyi olumlu hareketlerde bulunursa ölüm iyiliği var denilir. Kişinin çok fazla gülmesi veya çok fazla ağlaması kötüye yorumlanır.

Herhangi bir meyve veya sebzenin normalin üzerinde olması, felaket olacak şeklinde yorumlanır.

Ölü bir kişinin kefenine yağmur değerse başka bir kişinin daha öleceğine inanılır.

2. Ölüm Sonrası Yapılan İşlemler:

Ölüm olduğunda, bütün camilerde “sela” verilir. Sela ile birlikte bütün eş-dost akrabalar, cenaze evine toparlanırlar. Ölen kişinin yakınlarını teselli etmeye ve acılarını paylaşmaya çalışırlar. Kızıllar ölüm haberini

⁷ KAYABAŞI, Onur Alp, *Anamur Folkloru*, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008

duyurmaya “kabar aytuu” derler. Ölünün mezarına toprak atmak için çağırılma, insanların birbirlerine verdiği değeri ve ölen kişinin itibarını göstermesi bakımından önemlidir.⁸

Ölü olan kişinin bütün vücudu görüldüğünden dolayı; yıkanırken çok az kişiye gösterilir. Ölüyü yıkamak için hazırlanan suya murt yaprağı atılır, sabunu doğranıp keseye konulduktan sonra, yıkayan hocaya götürülür. Ölen kişi erkek ise, erkek hoca tarafından, kadın ise kadın hoca tarafından yıkanır. Hoca yıkadıktan sonra ölünün akrabalarını çağırır ve birer tas su döktürür. Bunun yanında ölünün en yakın arkadaşları da çağırılarak birer tas su dökmesine müsaade edilir. Fakat kadın kocasına, kocası karısına mahrem sayıldığından gösterilmez. Ayrıca birbirlerine su da dökmezler. Erkek, karısı öldüğü zaman mezarlığa kadar gider; ancak mezara defnedemez. Kadın, kocası öldüğü zaman, cemaatle mezarlığa da gidemez. Böylece ölüm ile ayrılan karı-koca mahşere kadar birbirlerini göremezler.

Ölen kişi defnedildikten sonra, mezarlıkta bulunan cemaatin hepsi gider; yalnızca mezarın başında hoca kalır. Hoca, ölen kişinin dalkını (Ana adıyla ölüye seslenmek) yapar. “Fatma oğlu Hüseyin, La İla he İllallah” der. Ölü de ameli, yani geçmişte yaptıkları iyi ise, kabrinde, Kelime-i Şahadet getirir; iyi değilse anlaşılmas sesler çıkarırmış. Bu aşamadan sonra ölünün akrabalarından bir kişi, ölen kişinin bütün alacaklarını vereceklerini üstlenir ve belli bir süre geçtikten sonra bütün bu durumlarla ilgilenir. Daha sonra ölünün tespihi çekilir. Tespih çekilirken, ölen kişinin yakınlarının hali vakti yerinde ise yemek verilir; hali vakti yerinde olmayanlar ise şerbet dağıtırlar. Tespih çekmeden sonra, komşular başın sağ olsuna gelerek, “ Allah unutturmasın, başın sağ olsun, emir Allah’ın, Allah Cennet’e kavuştursun vb.” dualar ederler. Kırkıncı gün mevlit okutulur.

Ölünün eti ile kemiği elli ikinci günde birbirinden ayrıldığından, elli ikinci gün dolduğu zaman, “ Yasin suresi ” okunur. Böylece ölünün eti ile kemiğinin birbirinden daha kolay ayrılacağına inanılır. Bundan sonra bayramlarda kabir ziyaretleri yapılır ve her defasında murt dalı, çiçek vb. bitkiler kabir üzerine bırakılarak dualar edilir. (M.U)

3. Cenaze Töreni ve Defin:

Bir kişi öldüğü zaman köye haber salınır, mezarlığa köylü toplanır. Bir kişi tarafından ölünün ölçüsü alınarak mezarı kazılır. Mezar iki kademe olarak kazılır. Asıl ölünün defnedildiği yer biraz daha kazılarak altına murt yaprağı serilir ve baş kısmının geldiği nokta biraz yükseltilir. Diğer kademe ise yüksekte bırakılır. Mezarın derinliği, erkek olursa göbeğine kadar, kadın olursa, göğüslerini örtecek biçimde derinleştirilir. Ölünün cenaze namazı kılındıktan sonra salın içerisinde salâvatlar getirilerek, omuzlar üzerinde kazılmış olan kabrin başına getirilir. Salın kapakları açılır ve ölü yavaş hareketlerle, iki veya daha fazla kişi tarafından yavaş bir şekilde kabrin içerisine yerleştirilir. Ölü, hafif sağ omzunun üstüne meyil verilerek kabre yerleştirildikten sonra, kapama taşı adı verilen geniş ve saydam taşlarla üzerine basmayacak şekilde üstü kapatılır. Daha sonra mezar içinde bulunan kişiler dışarı çıkarılır ve kürek ya da eller yardımıyla kabrin içerisi doldurulmaya başlanır. Herkes sıraya geçer ve besmelelerle üçer defa toprak atarak kabir kapatılır.

⁸ DIYKANBAYEVA, Mayramgül, “ Kırgız Türklerinde Ölüm”, *Milli Folklor*, C11, S82, Yaz, 2009

Kabrin başında sadece imam kalır ve dua etmeye devam eder. Cenaze yakınları sıraya geçer. Orada bulunan insanlar da onlara sırayla başsağlığı dileyerek mezarlıktan ayrılırlar. (Z.Y)

4. Mezar Ziyareti:

İnsanlara ölümü hatırlatan ve bu dünyanın geçici olduğunu düşündüren en gerçekçi yerler mezarlıklardır. Mezarlıklar, toplum için çok önemli olup her zaman en güzel yerler mezarlık olarak seçilmiştir. Bu da bir toplumun, kendi cenazelerine ne denli sahip çıktığını gösteren en önemli kanıttır.

Bölgemizde mezar ziyaretleri, belli günlerde aksatılmadan özenle yapılır. Özellikle haftanın, Pazartesi ve Perşembe günleri mezar ziyaretlerinin yapıldığı günlerdir. Bunun yanında dini bayramların arifesinde ve bayram günlerinde de mezar ziyareti yapılır. Mezar ziyaretleri, ölen kişinin ölüm tarihine göre de belirlenebilir. Ölen kişinin her yıldönümünde de mezar ziyaretleri yapılmaktadır. Kastamonu'nun birçok köyünde de bütün köy halkı, bayramın ya ilk günü ya da arife günü, çıkınlarına koydukları yufka ekmekleri ve miyana adı verilen un helvasıyla mezarlığa giderler.⁹

Mezar ziyaretlerine eli boş gidilmez. Su ve şeker mezar başlarında sıkça bulunur. Ayrıca canlı ağaç veya çiçek dikilerek sulanır. Mezarın etrafı temizlenir. Bol bol dualar edilir; böylece mezarda yatan kişinin rahatladığına inanılır. Mezar ziyaretlerinin yapıldığı günlerde, evlerde pişi yapılarak komşulara dağıtılır. Mezar ziyaretini yapan kişiler, bu günleri özel günler olarak kabul ederler ve diğer günlerden farklı olarak daha fazla hayır hasenat işleri ile ilgilenirler. Ziyaret yapılmadan önce, ceplerine bolca şeker doldurarak yolda gördükleri çocukları sevindirirler. Bütün bu yapılanların asıl amacı ölen kişinin ruhunu rahatlatmaktır.

Defin işlemi tamamlandıktan sonra üzerinden bir kış mevsiminin geçmesi beklenir. Böylece toprak yerine tam olarak oturur. Bu aşamadan sonra hali vakti yerinde olanlar, mezarların kaybolmasını önlemek ve mezarın kime ait olduğunun bilinmesi için, mermer taşı ile mezarı yaptırırlar. Mezar taşına da ölen kişinin adını, soyadını, doğum ve ölüm tarihini yazdırırlar. Bazı mezar taşlarında çeşitli dualar, önemli sözler ve bazı şiir mısraları da bulunabilir. (Ş.D)

SONUÇ

Geçiş dönemi adetleri, insanların müdahale etme olanağı olmadan, kendiliğinden gelişen bir süreçtir. Her insan, mutlaka çocukluk dönemini geçirecek; gençlik dönemiyle beraber evliliği yaşayacak ve en son olarak da hayatta her canlı bir gün mutlaka ölümü tadacaktır.

İnceleme yapmış olduğumuz, Antalya'nın Gazipaşa ilçesinde doğum, evlenme ve ölüm geleneklerinin hâlâ canlı bir şekilde yaşıyor olması memnuniyet verici bir durumdur. Nasıl ki bu uygulamalar, geçmişten günümüze eksiksiz bir şekilde aktarılmışsa; biz de bu mirası aynı şekilde gelecek nesillere aktarmayı üzerimize düşen bir görev olarak kabul etmeli ve milli bilinci yok etmemeliyiz.

⁹ AKMAN, Eyüp, " Kastamonu'da Ölümle İlgili Adet ve İnançlar", *Folklor/Edebiyat*, 2009/3, C15, S59, 2009

KAYNAK ŞAHISLAR

Kaynak Kişi : Mevlüt Uysal (M.U)

Doğum Yeri : Muzkent Köyü

Doğum Tarihi : 1953

Öğrenim Durumu : Yüksek Okul

Kaynak Kişi : Nermin Uysal (N.U)

Doğum Yeri : Yeşilyurt Köyü

Doğum Tarihi : 1963

Öğrenim Durumu : Yüksek Okul

Kaynak Kişi : Osman Aksoy (O.A)

Doğum Yeri : Gökçebelen Köyü

Doğum Tarihi : 1949

Öğrenim Durumu : Okuryazar

Kaynak Kişi : Remzi Yıldız (R.Y)

Doğum Yeri : Şahinler Köyü

Doğum Tarihi : 1955

Öğrenim Durumu : İlkokul

Kaynak Kişi : Şükrü Demiral (Ş.D)

Doğum Yeri : Gökçebelen Köyü

Doğum Tarihi : 1938

Öğrenim Durumu : Okuryazar

Kaynak Kişi : Zekiye Yılmaz (Z.Y)

Doğum Yeri : Çığlık Köyü

Doğum Tarihi : 1935

Öğrenim Durumu : Okuryazar değil

KAYNAKÇA

AKMAN, Eyüp (2009), “ Kastamonu’da Ölümle İlgili Adet ve İnançlar”, *Folklor/Edebiyat*, 2009/3, C15, S59

BORATAV, Pertev Naili (1994), *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul.

DIYKANBAYEVA, Mayramgül (2009), “ Kırgız Türklerinde Ölüm”, *Milli Folklor*, C11, S82, Yaz

GÖKYAY, Orhan Şaik (1976), *Dede Korkut Hikâyeleri*, İstanbul.

GÖNEN, Sinan (2006), “Dede Korkut Hikâyeleri’nden Günümüze Yansıyan Evlilik Adetleri”, *Saim Sakaoğlu’na Armağan*, Konya, 659.

İNAN, Abdülkadir (2000), *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara.

KAFESOĞLU, İbrahim (1993), *Türk Milli Kültürü*, İstanbul.

KAYABAŞI, Onur Alp (2008), *Anamur Folkloru*, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

ÖRNEK, Sedat Veyis (1995), *Türk Halk Bilimi*, Ankara.